

ҚҰРМАНҒАЗЫ САҒЫРБАЙҰЛЫ

Туып-өскен жері Бөкей хандығы, қазіргі Батыс Қазақстан облысының Жаңақала ауданына қарасты Жиделі деген жер. Топырақ бұйырған орны - Астрахан облысының бұрынғы «Шайтани батага», қазіргі «Құрманғазы төбе» деп аталатын жер.

- Шыққан тегі - Кіші жүз, он екі ата Байұлынан өрбіген Сұлтансиықтың Қызылқұрт бұтағы. Құрманғазының жетінші атасы Ерші деген кісі от тілді, орақ ауызды, сөз дарыған адам болыпты. Ал, нағашы жұрты - Беріш руы. Қалмақ шапқыншылығы кезінде асқан ерлігімен көзге түскен Ағатай батырдың есімі исі Берішке ұран болған. Одан берідегі Өтеміс би, Махамбет ақын, Исатай батыр бір ғана Беріш руының емес, исі қазақтың ардақты ұлдары. Құрманғазының әкесі Сағырбай (шын аты Дүйсенбай деген сөз бар) өнерге мойын бұра алмаған, шаруа адамы болыпты.

Құрманғазының бесінші атасы Балтабай әулеті шетінен домбыраға тіл бітірген өнерпаз болса керек. Ал жетінші атасы Ерші деген кісі от тілді, орақ аңызды, сөз дарыған адам екен. Күні бүгінге дейін ел ішінде «Ершінің еркегін қойып, әуелі әйелімен айтысып ал» деген сөз бар. Құрманғазының нағашы жұрты - Беріш руы. Ерлік пен еркіндікті дәстүр еткен елдің қызы, Құрманғазының анасы Алқа да келін болып түскенше даланың ерке желіндей еркін өсіп, еркек - шора болып, ойын - тойдың шырайын келтірген.

Кейін Игіліктің қызы Әуеске үйленгенде Құрманғазы үшін Беріш руы енді қайын жұрты болады. Құрманғазының бала кезінен - ақ ең айтқыш тілі, ең сезімтал тілі қос ішекті домбыра көмейінен шығатын күй тілі еді. Сондықтан да, ол сахараның даңғыл көкірек дәулескер күйшісі Соқыр Есжанды алғаш көріп тыңдасымен-ақ домбырасынын тілін мен дінін түсініп, ұйып тыңдайды. Сондықтан да, өзінің замандастары Шеркеш, Байжұма, Баламайсаң сияқты күйшілердің күйін құныра тартып, сол күйлерден уақыттың ең шыншыл сырын ұғады.

Ал Құрманғазының
ұстазы - Ұзақ болатын. 1830 жылы Беріштен
шыққан Исатай
Тайманұлы және оның
жан досы, дауылпаз
ақын, дәулескер күйші
Махамбет Өтемісұлы
бастаған Жәңгір-ханға
шаруалар көтерілісінде
Құрманғазы да болады.
Сол жылдарында
«Кішкентай» деген күй
шығарады.

1857 жылы
Құрманғазыны
түрмеге отырғызады.
Сібірге айдатайын деп
жатқан жерден ол
қашып құтылады.
Екінші рет оны
Орынбор түрмесіне
қамайды, бірақ
генерал-губернатор
Перовскийдің
қолдауымен
құтқарылады.

ШЫҒАРМАЛАРЫ

Құрманғазының ғұмыр кешкен уақыты, әсіресе оң солын танып, өміртіршілікке белсене араласа бастаған кезі мейлінше күрделі еді. Бұл кезең патшалық Ресей жүргізген отаршыл саясаттың ең бір қарқын алған, әбден құныққан, шектен шыға басынған кезі болатын.

- Қашанда ел басына келген нәубеттің ауырлық тауқыметі ең алдымен еңсесі биік ерлердің иығына түсетін әдеті. Замана зобалаңы Құрманғазыны да от-жапынымен шарпып бағады. Оның «Түрмеден қашқан», «Кісен ашқан», «Ертең кетем», «Бозқаңғыр», «Пәбескі», «Терезеден-есіктен», «Бозшолақ», «Бұқтым-бұқтым», «Не кричи, не шуми», «Арба соққан», «Аман бол, шешем, аман бол», «Қайран шешем» сияқты күйлері замана басқа салған зобалаңның бір-бір бекеті сияқты. Ол қатал тағдырдың кез келген талқысына өнерімен жауап беріп, өнерімен белгі қалдырып отырған.
 - Құрманғазы өмірге ғашық күйші. Тіршіліктің нұрлы сәттеріне ол балаша қуанып, қалтқысыз сезімге бөлене алады.

- Қашанда ел басына келген нәубеттің ауырлық тауқыметі ең алдымен еңсесі биік ерлердің иығына түсетін әдеті. Замана зобалаңы Құрманғазыны да от-жалынымен шарпып бағады. Оның «Түрмеден қашқан», «Кісен ашқан», «Ертең кетем», «Бозқаңғыр», «Пәбескі», «Терезеден-есіктен», «Бозшолақ», «Бұқтым-бұқтым», «Не кричи, не шуми», «Арба соққан», «Аман бол, шешем, аман бол», «Қайран шешем» сияқты күйлері замана басқа салған зобалаңның бір-бір бекеті сияқты. Ол қатал тағдырдың кез келген талқысына өнерімен жауап беріп, өнерімен белгі қалдырып отырған. Құрманғазы өмірге ғашық күйші. Тіршіліктің нұрлы сәттеріне ол балаша қуанып, қалтқысыз сезімге бөлене алады.

- Ұлы күйші, композитор, халық арасына кең тараған “Балбырауын”, “Сарыарқа”, “Кішкентай”, “Көбік шашқан”, “Серпер”, “Алатау” және тағы басқа күйлердің авторы Құрманғазы Сағырбаев қазақтың аспаптық музыкасының басты бір саласының негізін қалаушысы. Басқа да халық мәдениеті саласының көрнекті өкілдері сияқты, Құрманғазының шығармашылығы да, өмірі де сол өзі өмір сүрген заманның тарихи -көркемдік шежіресі болды. Құрманғазы тек қана қазақ аспаптық музыкасының батыс қазақстандық дәстүрінің негізін қалаушысы ғана емес, сонымен қатар оның Дина, Мәмен, Көкбала, Ерғали Есжанов және басқа көптеген дарынды күйшілердің шығармашылық жолдарының қалыптасуына тигізген ықпалы да мол болды. 1888 жылы Құрманғазыны Астрахан облысының Володар жеріндегі Сахмаға мал-мүлік, жаңа киіз үй беріп жүкті кемемен, көмекші жігіттерімен аттандырады. Ол күнде қатынас қиын, су көп. Малый-арал - Бәйбек аралығынан малдарын Қиғаш өзенінен өткізіп аман-есен Сахмаға жеткіздіріп береді.

- 1993 жылдың 7қыркүйегінде «Атырау» газеті Берік Қорқытовтың «Нарын еді жайлауым...» деген мақаласын жариялады. Онда Құрманғазы Сағырбаевтың өлеңдері басылып, оның қай жерде, қашан айтылғанына түсінік берілген. Сол газетте 2007 жылдың 28 шілдесінде журналист Р. Иманғалиевтің «Құрманғазының шөбересі Аққыстауда тұрады» деген мақаласы жарияланды. Құрманғазы қайтыс болған соң оның ұлы Қазі мен келіні Әуес және екі қызы Көктерекке көшіп кетеді. Әуес сол жерде дүниеден өтеді XIX ғасырдың асаи көрнекті композиторы, күй атасы. Құрманғазы Сағырбайұлы - теңдесі жоқ ұлы күйші. Ол - заманындағы қоғамдық - әлеуметтік қайшылықтарға, зорлық - зомбылыққа қарсы күресіп өткен адам. Ол 71 жасында қайтыс болады.

- Дина Нұрпейісова (1861-1955) ұстазы Құрманғазыға арнап «Жігер» күйін шығарған. Тоқсан төрт жасында күй анасы Дина әжеміз өлерінде әлсіз саусақтарымен Құрманғазының «Қайран шешем» күйін бастап, саусақтары икемге келмей көз жұмады. Динаның сүйегі Алматының орталық зиратында, М. Әуезов пен Қ. Қуанышбаевтың артында, тасада жатыр. Қашаған Күржіманұлы (1841-1929) Қосайдың Бәлиі, Маңғыстаудың «Қырықкез» деген жерінде жерленгені мәлім. Оның да кесенесін Мақсұт Нұрқабаев тұрғызған. Осы Қашаған Құрманғазымен көп жолдас болған. Құрманғазының інісі Байғазы ұрпағы Самара облысына көшкен. Құрманғазының Қазидың Құбаш деген екі ұлы болған. Қазидың ұрпағы әзірге белгісіз. Ал Құбаштан үш бала: Төлеу, Төлеген, Кәрім туған. Төлеуден Тәнзила (балалары Салахиден, Саламат, Салауат, қыздары - Бақытжамал, Зоя Атырау өңірінде тұрады). Төлегеннен өрбіген Кәкім Аққыстауда, қыздары Дариға, Әлима, Әсималар Атырау қаласында тұрады. Құбаштың үшінші ұлы Кәрім ұрпағы Володарда. Құбаштан туған Жұманың Зияда деген қызынан Рашид, Дамир, Мұрат және үш қыздың Алтыны мен Сәниясы Ақтау қаласында, Әния Алматыда. Олар Құсайыновтар әулетінен тарайды.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА
РАХМЕТ!!!